

ΕΠΕΙΤΑ από τέσσερις εκδόσεις, ο βασικός στόχος αυτού του βιβλίου παραμένει ουσιαστικά αμετάβλητος: να προσφέρει συμβουλές και υποστήριξη σε όσους επιθυμούν να πραγματοποιήσουν έρευνα για τον «πραγματικό κόσμο»· σε όσους, δηλαδή, με την έρευνά τους επιθυμούν να δώσουν απαντήσεις σε προβλήματα που απασχολούν τομείς όπως η φροντίδα υγείας, η εκπαίδευση, η διοίκηση επιχειρήσεων και το μάνατζμεντ, καθώς και άλλα πεδία που αφορούν τον άνθρωπο, σε αντίστιξη με έρευνες που αφορούν κατά βάση την πρόοδο σε ένα ακαδημαϊκό επιστημονικό πεδίο. Η έμφαση δίνεται κυρίως σε έρευνες που χρησιμοποιούν τις μεθόδους των κοινωνικών ερευνών. Ωστόσο, μια διαφορά της παρούσας έκδοσης είναι ότι έχει δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στις βιβλιογραφικές έρευνες, οι οποίες βασίζονται αποκλειστικά σε υπάρχον ερευνητικό έργο και είναι συγχνές σε ορισμένα ερευνητικά πεδία. Το γεγονός αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι, στον πραγματικό κόσμο, οι διάφοροι οργανισμοί που χρηματοδοτούν ερευνητικά προγράμματα ενδιαφέρονται ολοένα και περισσότερο για αυτού του είδους τις έρευνες – κυρίως επειδή γίνονται γρηγορότερα και κοστίζουν λιγότερο, σε σχέση με τις εμπειρικές έρευνες που απαιτούν τη συλλογή νέων δεδομένων. Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζεται, επίσης, το γεγονός ότι σε ορισμένες επιστήμες και πεδία μελέτης οι φοιτητές ουσιαστικά πάντα έκαναν βιβλιογραφικές έρευνες και ότι, σε κάποια άλλα πεδία, αναγκαστικά περιορίζονται σε αυτές για διάφορους λόγους, π.χ. οικονομικούς, όταν οι πόροι είναι περιορισμένοι, ή δεοντολογικούς, όταν είναι σημαντικό να προστατευτούν αυτοί που συμμετέχουν στην έρευνα και οι ίδιοι οι φοιτητές.

Πέρα από την πραγματικότητα των φοιτητών που λαμβάνεται υπόψη, το βιβλίο επιδιώκει, επίσης, να ικανοποιήσει τις ανάγκες των ερευνητών, τόσο των νέων όσο και των παλαιότερων. Ο πραγματικός κόσμος για αυτούς παρουσιάζει ακόμη μεγαλύτερες προκλήσεις. Οι πιέσεις για τους πανεπιστημιακούς αυξάνονται από τη στιγμή που η ικανότητά τους να προσελκύσουν ερευνητικά κονδύλια και να διεξαγάγουν έρευνες με μετρήσιμα αποτελέσματα έχει επίπτωση όχι μόνο στην προσωπική σταδιοδρομία τους, αλλά και στο μέλλον του τμήματός τους, ακόμη και στο μέλλον του ίδιου του ιδρύματος στο οποίο εργάζονται.

Κάποιες άλλες αλλαγές που συνδέονται με τη διεξαγωγή ερευνών και επισημαίνονται στην τρίτη έκδοση εξακολουθούν να ισχύουν. Αφορούν, μεταξύ άλλων, τα εξής:

- τη μεγαλύτερη έμφαση στα ζητήματα δεοντολογίας που άπτονται της διεξαγωγής ερευνών με ανθρώπους, καθώς και την ανάγκη ανταπόκρισης στις απαιτήσεις των επιτροπών δεοντολογίας·

- την έντονη τάση που υπάρχει να βασίζονται τα πάντα σε τεκμηριωμένα στοιχεία, και
- την κυριαρχία του διαδικτύου και ειδικότερα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Από την πλευρά μας, επιχειρούμε να υιοθετήσουμε μια ισορροπημένη προσέγγιση, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη και τη σημασία αυτών των παραγόντων και ταυτόχρονα επισημαίνοντας τα προβλήματα που δημιουργούν.

Η προσθήκη και δεύτερου συγγραφέα, οι συζητήσεις με συναδέλφους και φοιτητές και φοιτήτριες που συμμετείχαν άμεσα στη διεξαγωγή τέτοιου είδους ερευνών, καθώς και τα σχόλια αναγνωστών (και μη αναγνωστών) των προηγούμενων εκδόσεων, μας βοήθησαν να σχηματίσουμε μια εικόνα για τις απαιτούμενες αλλαγές και τη συγγραφή αυτής της νέας έκδοσης. Πολύ κατατοπιστική αποδείχθηκε, επίσης, η ανασκόπηση των βιβλιογραφικών παραπομπών που έγιναν στο βιβλίο *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου* από επιστημονικά άρθρα, διατριβές και άλλες δημοσιεύσεις. Με βάση το ανεκτίμητης αξίας Google Scholar (βλ. σ. 99), τον Σεπτέμβριο του 2014 οι παραπομπές στην τρίτη έκδοση αφορούσαν, από το 2013, εργασίες που πραγματοποιήθηκαν σε 23 χώρες (Αυστραλία, Βραζιλία, Καναδάς, Χιλή, Αίγυπτος, Αγγλία, Φιλανδία, Χονγκ Κονγκ, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιαπωνία, Νεπάλ, Νιγηρία, Νορβηγία, Πακιστάν, Σαουδική Αραβία, Σκοτία, Νότιος Αφρική, Ισπανία, Σρι Λάνκα, Σουηδία, Τουρκία και Ηνωμένες Πολιτείες) και 14 ερευνητικά πεδία (Διοίκηση Επιχειρήσεων και Μάνατζμεντ, Επιστήμη της Πληροφορικής, Εγκληματολογία, Αναπτυξιακές Σπουδές, Οικονομικά, Εκπαίδευση, Τεχνολογία, Περιβαλλοντικές Σπουδές, Κινηματογραφικές Σπουδές, Γεωγραφία, Υγεία, Ψυχολογία, Κοινωνική Εργασία και Κοινωνιολογία).

Η ανασκόπηση αυτή, καθώς και η αναζήτηση άλλων πρόσφατα δημοσιευμένων άρθρων που αφορούν τον πραγματικό κόσμο, μας έδωσαν μια εικόνα για τον «πραγματικό κόσμο» των δημοσιευμένων επιστημονικών άρθρων στα οποία βασίστηκε η προσέγγιση αυτής της έκδοσης.

Ένας άλλος έλεγχος της πραγματικότητας βασίστηκε στα ευρήματα για τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικοί ερευνητές διεξάγουν όντως τις έρευνές τους στην πράξη, σε σύγκριση με τον τρόπο που υποδεικνύουν ως σωστό τα εγχειρίδια ερευνητικών μεθόδων (π.χ. Bryman, 2006b). Ο έλεγχος αυτός ενίσχυσε την πεποίθηση ότι οι ενεργοί ερευνητές συχνά φαίνεται να διεξάγουν με επάρκεια τις έρευνές τους χωρίς να ανησυχούν ιδιαίτερα για φιλοσοφικά ζητήματα όπως η επιστημολογία και η οντολογία. Στο βιβλίο προσπαθήσαμε να περιορίσουμε αυτά τα ζητήματα σε σημειώσεις για τα όσα «πρέπει κανείς να γνωρίζει». Στη βάση αυτή, προσπαθούμε και πάλι να πείσουμε τους αναγνώστες για την αξία μιας προσέγγισης ρεαλισμού στην εφαρμοσμένη κοινωνική έρευνα. Κάποιες πρόσφατες εξελίξεις έχουν συμβάλει στην παραγωγή νέου υλικού που μας δείχνει τι σημαίνει στην πράξη η υιοθέτηση μιας τέτοιας προσέγγισης, παρέχοντας τα σχετικά παραδείγματα.

Εξακολουθεί να υπάρχει αυξημένο ενδιαφέρον για τις μεθόδους κοινωνικής έρευνας και τη διδασκαλία τους στα Πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου, κάτι που έχει ενισχυθεί από την «Πρωτοβουλία για τις Ερευνητικές Μεθόδους», μια εξαιρετικά επιτυχημένη προσπάθεια του Συμβουλίου Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών (ESRC). Τα διάφορα εργαστήρια, οι επισκοπήσεις και τα ενημερωτικά άρθρα που προέκυψαν από την πρωτοβουλία αυτή, καθώς και οι αντίστοιχες επισημάνσεις τους για τις μεθοδολογικές προκλήσεις του 21ου αι., αποτελούν υλικό ανεκτίμητης αξίας, όπως θα φανεί από διάφορες αναφορές του κειμένου.

Με αφορμή την αναφορά σε μια πρωτοβουλία από το Ηνωμένο Βασίλειο, είναι ευκαιρία να ξεκαθαρίσουμε ότι, ενώ η βάση μας είναι αυτή, και αναμφίβολα έχουμε μια προκατάληψη υπέρ του Ηνωμένου Βασιλείου ως προς την επιλογή του υλικού, καταβάλαμε συνειδητή προσπάθεια ούτως ώστε να λάβουμε υπόψη μας ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών περιοδικών και βιβλίων. Φαίνεται ότι, σε κάποιον βαθμό, υπάρχει ένας αχρείastos σοβινισμός στα κείμενα που ασχολούνται με τη μεθοδολογία έρευνας (κάτι που συμβαίνει σε ακραία μορφή σε ορισμένα κείμενα που προέρχονται από τις ΗΠΑ!). Η εκτίμηση των διαφορετικών προσεγγίσεων και παραδόσεων από άλλες χώρες αποτελεί άλλο ένα παράδειγμα της αξίας που έχει η συμβουλή των ανθρωπολόγων να «περνά κανείς κάποιο διάστημα στο γειτονικό χωριό».

Η διάκριση ανάμεσα στο «προκαθορισμένο ερευνητικό σχέδιο» [fixed design] και το «ευέλικτο ερευνητικό σχέδιο» [flexible design] που έγινε σε προηγούμενες εκδόσεις διατηρείται και εδώ, σε αντίστιξη με τη συχνότερα χρησιμοποιούμενη διάκριση μεταξύ «ερευνητικού σχεδίου ποσοτικής μεθοδολογίας» και «ερευνητικού σχεδίου ποιοτικής μεθοδολογίας». Επίσης, ο όρος «σχέδιο πολλαπλών στρατηγικών» θεωρείται προτιμότερος από τον ευρέως χρησιμοποιούμενο όρο «σχέδιο μικτών μεθόδων». Αυτές οι αποκλίσεις από τις διαδεδομένες χρήσεις στηρίζονται σε στέρεα επιχειρήματα, τα οποία παρουσιάζονται στο βιβλίο.

Οι βιβλιογραφικές αναφορές επικαιροποιήθηκαν όπου χρειαζόταν. Αρκετά παλαιότερα κλασικά βιβλία διατηρήθηκαν στη βιβλιογραφία στις περιπτώσεις που κρίθηκε ότι το παλαιότερο υλικό υποστηρίζει κάποιο επιχειρήμα καλύτερα από πιο πρόσφατες απόπειρες. Στο κείμενο γίνονται πολλές βιβλιογραφικές παραπομπές, ούτως ώστε οι αναγνώστες να μπορέσουν να παρακολουθήσουν τα ζητήματα που τους ενδιαφέρουν ή που φαίνεται πιθανόν να σχετίζονται με τις έρευνές τους.

Ο πρόλογος της προηγούμενης έκδοσης αυτού του βιβλίου έκλεινε με την παρακάτω δήλωση:

Έχω δύο διαμετρικά αντίθετες απόψεις γύρω από πολλές πτυχές της ζωής. Από τη μια πλευρά, θεωρώ ότι η διεξαγωγή έρευνας, συμπεριλαμβανομένης και της έρευνας του πραγματικού κόσμου, είναι ένα αρκετά ξεκάθαρο και απλό εγχείρημα. Ο καθένας μπορεί να φέρει εις πέρας μια αξιολογή έρευνας, αν την προσεγγίσει με ακεραιότητα και έχει μελετήσει αρκετά. Από την άλλη πλευρά, πρόκειται για ένα εκπληκτικά σύνθετο εγχείρημα, σε τέτοιον βαθμό που εξαιρετικά έξυπνοι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν αφιερώσει τον εργασιακό βίο τους στο έργο αυτό, εξακολουθούν να ερίζουν γύρω από τον τρόπο διεξαγωγής του. Στόχος του βιβλίου είναι να αντικατοπτρίσει και τις δύο αυτές απόψεις. Από την πλευρά μου, έχω προσπαθήσει να φωτίσω έναν δρόμο διεξόδου από αυτό το ναρκοπέδιο, ώστε ακόμη και αν κάποιος δεν έχει σημαντικό υπόβαθρο, να αποκτήσει αρκετή αυτοπεποίθηση ώστε να διεξαγάγει επαρκώς μια έρευνα γύρω από προβλήματα ή ζητήματα που τον ενδιαφέρουν.

Προσπάθησα, επίσης, να δώσω μια εικόνα για αυτό που ο Baranov (2004: 8) περιγράφει ως «ζητήματα και συζητήσεις που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια των μεθόδων της κοινωνικής έρευνας», καθώς και αρκετά στοιχεία που μπορούν να βοηθήσουν τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη να παρακολουθήσει αυτά τα ζητήματα (ορισμένες συζητήσεις γύρω από ενδιαφέροντα, αλλά πιο περιφερειακά, θέματα βρίσκονται στον αντίστοιχο διαδικτυακό τόπο). Όπως ίσως έχει γίνει φανερό, υπάρχουν πλευρές των σύγχρονων πρακτικών και συμβάσεων της κοινωνικής έρευνας που θεωρώ ότι κινούνται

στη λάθος κατεύθυνση, όπως η μεγάλη έμφαση στον έλεγχο σημαντικότητας στη στατιστική ανάλυση, και έχω προσπαθήσει να δώσω φωνή σε όσους διαφωνούν και εκφράζουν τέτοιου τύπου διαφωνίες.

Εξακολουθώ να είμαι πεπεισμένος για την καθοριστική σημασία που έχουν τα ερευνητικά ερωτήματα στη διαδικασία διεξαγωγής ερευνών του πραγματικού κόσμου. Η εξέταση ενός συνόλου καλών και συναφών ερευνητικών ερωτημάτων βοηθά τον ερευνητή να τακτοποιήσει τις ιδέες του. Η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο θα απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα διαμορφώνει το σχέδιο της έρευνας. Τέλος, οι ίδιες οι απαντήσεις αποτελούν το βασικό κομμάτι των ευρημάτων σας.

Όπως θα έχετε παρατηρήσει, το κείμενο αυτό υιοθετείται πια και από άλλον έναν συγγραφέα. Νιώθω βαθιά ικανοποίηση για το γεγονός ότι ο Kieran έχει αναλάβει να μοιραστεί μαζί μου αυτήν την επικαιροποίηση του βιβλίου, καθώς επίσης και για το γεγονός ότι βρίσκεται πολύ κοντά στην προσέγγιση που περιγράφεται εδώ (αφού την έχει αξιολογήσει σε όλον τον ακαδημαϊκό βίο του, από τις προπτυχιακές σπουδές μέχρι και το διδακτορικό και την ακαδημαϊκή του έρευνα, καθώς και με τους φοιτητές του, ως διδακτικό εγχειρίδιο, για αρκετά χρόνια) – υιοθετώντας ταυτόχρονα και την παραπάνω θεμελιακή δήλωση.

Τρόποι αξιοποίησης αυτού του βιβλίου

Συστάσεις

- Αν παρακολουθείτε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, τότε οι ανάγκες και η δομή αυτού του προγράμματος θα διαμορφώσουν και τη χρήση του παρόντος βιβλίου. Πιθανότατα στόχος του προγράμματος θα είναι να σας προετοιμάσει για τη διεξαγωγή των δικών σας ερευνών. Για να αποκτήσετε μια συνολική εικόνα σχετικά με το εύρος των συναφών ζητημάτων, το καλύτερο είναι να ξεκινήσετε από την αρχή του βιβλίου και να το συνεχίσετε μέχρι το τέλος. Η δική μας πρόταση είναι να αρχίσετε διαβάζοντας με κάποια ταχύτητα, ούτως ώστε η ώθηση αυτή να διατηρήσει ζωντανό το ενδιαφέρον σας όταν θα φτάσετε σε σημεία που ενδεχομένως δεν θα κατανοείτε πλήρως. Με τον τρόπο αυτό, θα αποκτήσετε μια γενική εικόνα για το πεδίο και στη συνέχεια θα έχετε τη δυνατότητα να επιστρέψετε με την άνεσή σας σε σημεία που θεωρείτε σημαντικά για τις δικές σας ανάγκες ή στα οποία συναντήσατε δυσκολίες.
- Αν θέλετε να χρησιμοποιήσετε το βιβλίο ως βοήθημα για τη διεξαγωγή μιας έρευνας –είτε για δικό σας λογαριασμό είτε, πιθανόν, για ένα ερευνητικό πτυχίο, ή στο πλαίσιο μιας ομάδας– έχετε δύο βασικές επιλογές. Να προχωρήσετε με τον ίδιο τρόπο όπως αυτόν που περιγράφηκε προηγουμένως, αξιοποιώντας το βιβλίο στην ουσία ως οδηγό για ένα πρόγραμμα προσωπικής μελέτης, και στη συνέχεια να εμβαθύνετε στα σημεία που χρειάζεται.
- Εναλλακτικά, θα μπορούσατε να στοχεύσετε κατευθείαν στα σημεία που χρειάζεστε και να το χρησιμοποιήσετε πιο πολύ ως ένα βιβλίο συνταγών για το πώς διεξάγει κανείς έρευνα. (Είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς γιατί ορισμένοι μελετητές υποτιμούν τις οδηγίες που αφορούν «μεθόδους». Προφανώς ορισμένα βιβλία δεν προσφέρουν τίποτε άλλο παρά μόνο συνταγές, πολλά άλλα, όμως, προσφέρουν πολύ περισσότερα πράγματα.) Στην περίπτωση αυτή, μπορείτε να ανατρέξετε στις σκιασμένες σελίδες που έχουν στόχο να παρουσιάσουν μια γενική άποψη των βασικών σταδίων της ερευνητικής διαδικασίας και εμφανίζονται ανά διαστήματα σε όλο το βιβλίο. Μπορείτε να βρείτε αυτές τις σελίδες από τα Περιεχόμενα, όπου οι επικεφαλίδες είναι σκιασμένες με τον ίδιο τρόπο όπως και τα αντίστοιχα κείμενα.
- Αν χρησιμοποιείτε αυτό το βιβλίο ως διδάσκων σε κάποιο πανεπιστημιακό μάθημα ή προκειμένου να βοηθήσετε άλλα άτομα στη διεξαγωγή ερευνών, πιθανότατα θα είστε ήδη εξοικειωμένοι με μεγάλο μέρος από το υλικό που περιέχεται στο κείμενο, και

άρα με μια γρήγορη ματιά θα μπορείτε να εντοπίζετε τα σημεία που θέλετε να προτείνετε στους φοιτητές και τις φοιτήτριές σας. Ωστόσο, ένα μέρος του υλικού διαφέρει από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις (ειδικά στις πρώτες δύο ενότητες) και άρα σας συνιστούμε να διαβάσετε αυτές τις ενότητες για να εξοικειωθείτε με τη γραμμή που ακολουθείται.

Συνδεδεμένος διαδικτυακός τόπος

Ο διαδικτυακός τόπος που συνδέεται με το βιβλίο (www.wiley.com/college/robson) περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά είδη υλικού που υποστηρίζουν και συμπληρώνουν το κείμενο. Έτσι, περιλαμβάνονται:

- επεξηγηματικά παραδείγματα από πρόσφατα επιστημονικά ή άλλα άρθρα σε διάφορα επιστημονικά πεδία ή περιοχές μελέτης για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων.
- επιπλέον συζήτηση γύρω από μεθοδολογικά και άλλα θέματα που ορισμένοι αναγνώστες θα ήθελαν να διερευνήσουν, και
- λίστες περαιτέρω βιβλιογραφίας με σχόλια, για κάθε κεφάλαιο.

Επίσης, σε έναν ξεχωριστό διαδικτυακό τόπο που απευθύνεται στους διδάσκοντες (www.wiley.com/college/robson) περιλαμβάνονται διάφορες παρουσιάσεις PowerPoint που έχουν προστεθεί στις διάφορες ενότητες και τα κεφάλαια του βιβλίου, και ενδέχεται να φανούν χρήσιμες στη διδασκαλία. Το διαδικτυακό υλικό θα ανανεώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Το ίδιο το κείμενο περιλαμβάνει συνδέσμους σε ορισμένους από τους πολλούς διαδικτυακούς τόπους που καλύπτουν ζητήματα σχετικά με τη διεξαγωγή ερευνών του πραγματικού κόσμου.

Το διαδίκτυο προσφέρει εξαιρετικά μεγάλο αριθμό αξιόλογων πηγών για όσους διεξάγουν έρευνες και ενθαρρύνουμε κάθε επίδοξο ερευνητή του πραγματικού κόσμου να καταβάλει σοβαρή προσπάθεια ώστε να αποκτήσει δεξιότητες στην εξεύρεση αυτών των πηγών, προκειμένου να είναι σε θέση να ξεχωρίζει το ποιοτικό υλικό μέσα από τις άχρηστες πληροφορίες. Βλ. Κεφάλαιο 3, σσ. 100-101.

Παρατηρήσεις

- *Κανένα κείμενο από μόνο του δεν μπορεί να φιλοδοξεί να καλύψει όλα όσα απαιτούνται για τη διεξαγωγή μιας αξιόλογης έρευνας – ειδικά όταν αυτή αφορά πρακτικά ζητήματα του πραγματικού κόσμου.* Το κείμενο αυτό καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων και επιχειρεί να μεταδώσει στους αναγνώστες μια αίσθηση για τα ζητήματα που αφορούν τον σχεδιασμό, τη διεξαγωγή, την ανάλυση και τη σύνταξη αναφορών για διαφορετικά είδη έρευνας, ούτως ώστε να είναι σε θέση να αξιολογήσουν ορισμένες από τις δυνατότητες που τους προσφέρονται. Πρόθεσή μας είναι να παρουσιάσουμε μια ξεκάθαρη συνολική δομή, επιδιώκοντας παράλληλα να περιλάβουμε κάποιες από τις περιπλοκότητες και τις αντιπαραθέσεις που εμφανίζονται στη σύγχρονη κοινωνική

έρευνα. Ενδιαφερόμαστε για τις καινοτόμες προσεγγίσεις και παρουσιάζουμε αρκετές από αυτές που θεωρούμε αξιόλογες. Κάθε Κεφάλαιο περιλαμβάνει προτάσεις με σχόλια για περαιτέρω βιβλιογραφία, οι οποίες περιέχονται στον διαδικτυακό τόπο. Πρόκειται για κάτι ιδιαίτερα σημαντικό όσον αφορά συγκεκριμένες μεθόδους και τεχνικές έρευνας και ανάλυσης, όπου είναι πολύ πιθανόν να χρειαστεί να ανατρέξετε σε πηγές πέρα από τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο βιβλίο.

- *Όσο κι αν διαβάσετε, αυτό δεν πρόκειται από μόνο του να σας κάνει επιδέξιους ερευνητές.* Υπάρχει εδώ ο κίνδυνος να παγιδευτεί κανείς όπως η σαρανταποδαρούσα (η οποία δεν τόλμησε να ξανακουνηθεί μετά την απόπειρά της να καταλάβει ποιο πόδι κουνούσε πρώτο)¹ αντίθετα, το καλύτερο είναι να κάνει κάποιος ένα θαρραλέο ξεκίνημα, να πραγματοποιήσει μία ή δύο έρευνες και να αναπτύξει δεξιότητες μέσα από την εμπειρία – αξιοποιώντας αυτό το κείμενο ως βιβλίο αναφοράς καθ' όλη τη διάρκεια των ερευνών του. Στην πραγματικότητα, αυτό ακριβώς είναι ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του ευέλικτου ερευνητικού σχεδίου: είναι ευέλικτο με την έννοια ότι το σχέδιο αναπτύσσεται ως αποτέλεσμα των εμπειριών που αποκτά ο ερευνητής από τη συλλογή δεδομένων. Τα προκαθορισμένα σχέδια (όπως τα πειράματα και οι δειγματοληπτικές έρευνες¹) απαιτούν εκτενή εκ των προτέρων σχεδιασμό πριν από τη βασική συλλογή δεδομένων, παρόλο που ο ερευνητής και εδώ μπορεί, και πρέπει, να αποκτά εμπειρία μέσα από μια πιλοτική έρευνα.

Χρήση της γλώσσας²

- Για να αποφύγουμε την υπόθεση ότι όλοι οι ερευνητές του πραγματικού κόσμου και όλοι όσοι συμμετέχουν στην έρευνα είναι άντρες (ή γυναίκες), καθώς και την αδέξια χρήση του «αυτός/αυτή», χρησιμοποιούμε τον πληθυντικό όπου αυτό είναι εφικτό. Αν ο ενικός αριθμός δεν μπορεί να αποφευχθεί, χρησιμοποιούμε το θηλυκό και το αρσενικό γένος με τυχαία σειρά.
- Ο προτιμώμενος όρος για να αναφερθούμε σε ανθρώπους που συμφωνούν να συμμετέχουν στην κοινωνική έρευνα είναι ο όρος «συμμετέχοντες». Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται και άλλοι όροι.

1. Με τον όρο «δειγματοληπτική έρευνα» αποδίδεται ο αγγλικός όρος survey, ο οποίος αλλού έχει αποδοθεί και ως «δημοσκοπική έρευνα» ή «έρευνα επισκόπησης» (Σ.τ.Ε.).

2. Οι επισημάνσεις της πρώτης παραγράφου αφορούν την αγγλική γλώσσα. Στα ελληνικά, προτιμήθηκε η χρήση του γενικευτικού αρσενικού και, σποραδικά, η ταυτόχρονη χρήση αρσενικού και θηλυκού γένους (π.χ. φοιτητές/τριες), ως υπενθύμιση ότι η αναφορά δεν γίνεται μόνο σε ένα φύλο (Σ.τ.Ε.).

Τα βασικά βήματα διεξαγωγής μιας έρευνας

Ως πρώτο βήμα, σας συνιστούμε θερμά:

- Να ξεκινήσετε το προσωπικό σας ημερολόγιο έρευνας.

Για να ολοκληρώσετε μια έρευνα θα πρέπει:

- Να αποφασίσετε την εστίαση του ερευνητικού έργου.
- Να διατυπώσετε μια σειρά από ερευνητικά ερωτήματα.
- Να επιλέξετε ένα ερευνητικό σχέδιο.
- Να επιλέξετε τη μέθοδο (ή τις μεθόδους).
- Να κανονίσετε τα πρακτικά ζητήματα που αφορούν τη συλλογή δεδομένων.
- Να συλλέξετε τα δεδομένα.
- Να ετοιμάσετε τα δεδομένα για ανάλυση.
- Να αναλύσετε και να ερμηνεύσετε τα δεδομένα, και
- Να αναφέρετε και να διαδώσετε τα ευρήματά σας.

Σημείωση: Για τη διεξαγωγή μιας καθαρά βιβλιογραφικής έρευνας, τα δεδομένα σας θα είναι οι δημοσιευμένες αναφορές προηγούμενων ερευνών και άρα δεν θα χρειαστεί να ασχοληθείτε με ζητήματα που αφορούν τη συλλογή δεδομένων (βλ. Κεφάλαιο 5).

Πρόλογος από τους επιμελητές της ελληνικής έκδοσης

ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ/ΕΣ ΑΠΟ ΕΜΑΣ ερχόμαστε αντιμέτωποι/ες με την πρόκληση του να διδάσκουμε μαθήματα μεθοδολογίας έρευνας σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές/τριες, η υποστήριξη της διδασκαλίας με κατάλληλα εγχειρίδια μεθοδολογίας έρευνας είναι ίσως μία από τις σημαντικότερες πτυχές αυτής της πρόκλησης. Ακόμη και στην περίπτωση προγραμμάτων σπουδών όπου τα μαθήματα μεθοδολογίας θεωρούνται αρκετά κεντρικά, όπως σε προγράμματα σπουδών ψυχολογίας, τα συγκεκριμένα μαθήματα κατατάσσονται στα λιγότερο προτιμώμενα, ενώ οι φοιτητές/τριες παραπονιούνται για δυσκολίες στην κατανόηση και για βαρετό περιεχόμενο (Gurung et al., 2020· Sizemore & Lewandowski, 2009· Sizemore & Lewandowski, 2011· Strohmets et al., 2017). Συχνά τίθενται ζητήματα απουσίας χρησιμότητας των συγκεκριμένων μαθημάτων (Gurung et al., 2020· Sizemore & Lewandowski, 2011) ενδεχομένως σε συνδυασμό με την κυριαρχία της έμφασης σε οτιδήποτε είναι άμεσα και πρακτικά εφαρμόσιμο.

Σήμερα, ένας σημαντικός αριθμός διεθνώς αναγνωρισμένων εγχειριδίων μεθοδολογίας έρευνας (βλ. π.χ. Babbie, 2018· Bryman, 2017· Creswell, 2011· Gray, 2018· Shaughnessy et al., 2018), εγχειριδίων εξειδικευμένων στις ποσοτικές προσεγγίσεις και τη στατιστική (π.χ. Christensen, 2007· Field, 2021), στις ποιοτικές προσεγγίσεις (Flick, 2017· Willig, 2015) ή στην έρευνα μικτών μεθόδων (π.χ. Hesse-Biber, 2022), που έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, έχει συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στην υποστήριξη του έργου της διδασκαλίας μαθημάτων μεθοδολογίας έρευνας. Πολλοί από τους συγγραφείς αυτών των βιβλίων επιστρατεύουν κάθε δυνατό μέσο προκειμένου να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των φοιτητών/τριών. Κάποιοι αξιοποιούν την τέχνη και τα κόμικς (βλ. π.χ. Field, 2021) ή την υποστήριξη του κειμένου με παραδείγματα και πρακτικές εφαρμογές, καθώς και την παροχή συνοδευτικού υλικού, διευκολυντικού για την κατανόηση (βλ. π.χ. Willig, 2015). Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια για απλοποίηση με στόχο την καλύτερη κατανόηση ενέχει, ενίοτε, το ρίσκο της υπερβολικής απλούστευσης. Το να επιτύχει κάποιος τη σωστή ισορροπία ανάμεσα στο να αποφύγει την έκπτωση σε επιστημονικότητα και κατ' επέκταση ποιότητα και στο να μεταφέρει με εύληπτο τρόπο, συχνά περίπλοκες, ως προς την κατανόησή τους, έννοιες αποτελεί ένα συχνά δύσκολο στοίχημα.

Το παρόν βιβλίο μοιάζει να επιτυγχάνει μια αρκετά καλή ισορροπία, γεγονός που το καθιστά ένα από τα πιο κλασικά, περιεκτικά και συχνά επιλεγόμενα εγχειρίδια μεθοδολογίας έρευνας στον αγγλοσαξονικό χώρο, για λόγους που αναπτύσσουμε στη συνέχεια. Ενδείξεις της διεθνούς αναγνώρισής του αποτελούν ο αριθμός των αναφορών

σε αυτό (5.050 αναφορές για την παρούσα έκδοση, πηγή Google scholar, 03.01.2023), αλλά και οι συνεχείς επανεκδόσεις του. Η παρούσα έκδοση αποτελεί μετάφραση της τέταρτης έκδοσης του βιβλίου *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα εγχειρίδιο μεθόδων κοινωνικής έρευνας σε εφαρμοσμένα πλαίσια*, που έχουν συγγράψει από κοινού ο Colin Robson και ο Kieran McCartan. Η πρώτη έκδοση του βιβλίου κυκλοφόρησε το 1993 από τις εκδόσεις Blackwell με μοναδικό συγγραφέα τον Colin Robson. Στην Ελλάδα, η μετάφραση της πρώτης έκδοσης του βιβλίου του Colin Robson κυκλοφόρησε το 2007, ενώ στη συνέχεια κυκλοφόρησε μια αναθεωρημένη έκδοση το 2010.

Στο σύνολό του το βιβλίο αποτελεί μια ιδιαίτερα κατατοπιστική εισαγωγή αλλά και έναν χρηστικό οδηγό σχετικά με όλα τα βήματα εκπόνησης μιας εμπειρικής έρευνας, με προσανατολισμό σε προβλήματα και ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν τον «πραγματικό κόσμο», όπως σημειώνουν και οι συγγραφείς στον πρόλογο της αγγλικής έκδοσης. Στα συνολικά 19 Κεφάλαια του βιβλίου, αναπτύσσονται οι φιλοσοφικές και επιστημολογικές προϋποθέσεις της μεθοδολογίας έρευνας, οι βασικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις αλλά και οι επιμέρους ερευνητικές μέθοδοι, οι τεχνικές συλλογής δεδομένων, ζητήματα δημιουργίας ερευνητικού σχεδίου και κριτήρια ποιότητας, καθώς και ζητήματα δεοντολογίας έρευνας, ανάλυσης δεδομένων και συγγραφής ερευνητικής αναφοράς. Η παρούσα αναθεωρημένη έκδοση περιλαμβάνει επίσης εκτενή συζήτηση της μεθοδολογίας των συστηματικών ανασκοπήσεων που αξιοποιούνται ολοένα και περισσότερο στο πλαίσιο της πρακτικής με τεκμηριωμένα στοιχεία (evidence based practice), αλλά και αναφορά στην αυξανόμενη αξιοποίηση του διαδικτύου στην έρευνα.

Αυτή η αρκετά ικανοποιητική κάλυψη του πεδίου της μεθοδολογίας έρευνας μπορεί να εξηγήει τη διεθνή αναγνώριση του βιβλίου. Η αναγνώριση αυτή μπορεί, επιπλέον, να συνδέεται και με το γεγονός ότι το κείμενο μοιάζει να επιτυγχάνει μια, συχνά δύσκολη, ισορροπία ανάμεσα στην παροχή συγκεκριμένων, «εργαλειακού» τύπου οδηγιών για την εκπόνηση μιας εμπειρικής έρευνας και στην πλαισίωση του όλου εγχειρήματος με μια βαθύτερη κατανόηση των επιστημολογικών και φιλοσοφικών προϋποθέσεων ενός τέτοιου εγχειρήματος. Παρόλο που ακολουθεί έναν προσανατολισμό στην πράξη και στη χρηστικότητα, το παρόν βιβλίο ταυτόχρονα καταφέρνει να αποφύγει μια αποπλαισιωμένη, «εργαλειακού τύπου» προσέγγιση, καθώς εισάγει επαρκώς τον/την αναγνώστη/τρια στις φιλοσοφικές προϋποθέσεις του εγχειρήματος της αναζήτησης επιστημονικής γνώσης. Το βιβλίο παρέχει μια ικανοποιητική εισαγωγή στα διαφορετικά θεωρητικά υποδείγματα (paradigms) καθώς και στη διασύνδεση του εκάστοτε υποδείγματος με διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Επιπλέον, το βιβλίο ισορροπημένα καλύπτει τόσο την έρευνα ποσοτικής μεθοδολογίας όσο και την έρευνα ποιοτικής μεθοδολογίας, ενώ περιλαμβάνει και συζήτηση των προτάσεων για έρευνα μικτών μεθόδων, συνδέοντας παράλληλα τις διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις με τα υποδείγματα του θετικισμού, της ερμηνευτικής/του σχετικισμού και του πραγματισμού, αντίστοιχα.

Περαιτέρω, στα πλεονεκτήματα του βιβλίου συμπεριλαμβάνονται οι πίνακες σύνοψης των βασικών σημείων των επιμέρους Κεφαλαίων, οι παραπομπές σε εξειδικευμένη βιβλιογραφία για την πληρέστερη κάλυψη του εκάστοτε θέματος, αλλά και το διαθέσιμο διαδικτυακά συνοδευτικό υλικό για κάθε Κεφάλαιο. Τέλος, ο προσανατολισμός του κειμένου σε ζητήματα εφαρμογής ή αλλιώς ερευνητικής πράξης καθιστά το κείμενο ένα πολύτιμο εργαλείο όχι μόνο στο πλαίσιο της διδασκαλίας μαθημάτων μεθοδολογίας έρευνας, αλλά και στο πλαίσιο εκπόνησης εμπειρικών ερευνών από ερευνητές και εμπλε-

κόμηνους επαγγελματίες, συμβάλλοντας έτσι και στο γεφύρωμα του χάσματος μεταξύ ερευνητών και επαγγελματιών στις κοινωνικές επιστήμες. Στα συν της παρούσας έκδοσης συμπεριλαμβάνονται το εκτεταμένο Ευρετήριο και το Γλωσσάρι που υπάρχουν στην πρωτότυπη έκδοση, καθώς και ένα εκτεταμένο, Αγγλοελληνικό Γλωσσάρι όρων που δημιουργήσαμε για την παρούσα έκδοση.

Αναπόφευκτα, η προσπάθεια να καλυφθεί ένα τόσο διευρυμένο πεδίο όπως η μεθοδολογία έρευνας σε ένα κείμενο περισσότερων των 500 σελίδων, ενέχει σημαντικές προκλήσεις. Για παράδειγμα, Κεφάλαια όπως αυτά που εστιάζουν στην ανάλυση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, λόγω της διευρυμένης εστίασης του βιβλίου, παρέχουν εκ των πραγμάτων μόνο μια συνοπτική, εισαγωγική παρουσίαση σε βασικά ζητήματα ανάλυσης δεδομένων, γεγονός που μπορεί να δημιουργεί μια εικόνα απλουστευτικής ή μη επαρκούς συζήτησης. Η παραπομπή του/της αναγνώστη/τριας σε συναφή, εξειδικευμένη βιβλιογραφία, από την άλλη πλευρά, του/της υπενθυμίζει το ότι πρόκειται για ένα εισαγωγικό βιβλίο, ενώ ταυτόχρονα παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε περαιτέρω εξειδικευμένη, σχετική γνώση.

Πέρα από τις εγγενείς προκλήσεις του ίδιου του πρωτότυπου κειμένου, και η απόδοσή του στα ελληνικά υπήρξε μια διαδικασία με αντίστοιχα σημαντικές προκλήσεις. Συχνά, η μετάφραση εξειδικευμένων όρων προσέκρουε είτε στο ότι επρόκειτο για όρους όχι ιδιαίτερα καθιερωμένους στα ελληνικά, είτε στο ότι προγενέστερες, καθιερωμένες αποδόσεις δεν απέδιδαν απαραίτητα σωστά το νόημα του όρου, είτε στην ύπαρξη πολλών διαφορετικών αποδόσεων για τον ίδιο όρο, με αρκετές από αυτές να έχουν εδραιωθεί, είτε, τέλος, σε δικές μας διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με την απόδοση κάποιων όρων.

Μια δεύτερη σημαντική πρόκληση για τη μετάφραση του κειμένου, ήταν το στιλ και τα χαρακτηριστικά του ίδιου του λόγου των συγγραφέων που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη πυκνότητα νοημάτων σε συνδυασμό με τη συμπύκνωση νοημάτων σε λίγες λέξεις που χαρακτηρίζει έτσι κι αλλιώς την αγγλική γλώσσα. Δίνοντας έμφαση στην αναγνωσιμότητα του κειμένου, επιλέξαμε παράλληλα να περιορίσουμε τις όποιες παρεμβάσεις, ώστε να μην αλλοιωθεί το πρωτότυπο στιλ και ύφος του κειμένου. Στην περίπτωση της απόδοσης όρων που δεν είναι ιδιαίτερα καθιερωμένοι, επιλέξαμε την παράθεση και του αγγλικού όρου σε αγκύλες, την πρώτη φορά που εμφανίζεται ο όρος στο κείμενο, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε και σημειώσεις με επεξηγηματικό χαρακτήρα. Με το ίδιο σκεπτικό προχωρήσαμε και στο να δημιουργήσουμε το πρόσθετο Αγγλοελληνικό Γλωσσάρι με σημαντικούς επιστημονικούς όρους και την απόδοσή τους στα ελληνικά, που εκτιμούμε ότι συμπληρώνει την παρούσα έκδοση.

Το όλο εγχείρημα δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ανεκτίμητη συμβολή της Έφης Αυγήτα, την οποία ευχαριστούμε κατ' αρχάς για την ιδιαίτερα επιμελημένη δουλειά της στη μετάφραση του βιβλίου, η οποία συμβάλλει, κατά τη γνώμη μας, σημαντικά στην αναγνωσιμότητα ενός πυκνού πρωτότυπου κειμένου, αλλά και η οποία διευκόλυνε σε σημαντικό βαθμό και το δικό μας έργο. Την ευχαριστούμε επίσης για τη συστηματικότητα και την ταχύτητα ως προς την ανταπόκρισή της στο έργο της μετάφρασης, αλλά και για την υπομονή της με τις δικές μας παλινωδίες, στην προσπάθεια να κάνουμε την καλύτερη επιλογή απόδοσης όρων, διαδικασία που σε κάποιες περιπτώσεις περιλάμβανε και αλλαγές σε αποφάσεις που αρχικά είχαμε πάρει.

Από την πλευρά μας επιλέξαμε ένα μοτίβο συνεργασίας και διαλόγου σχετικά με τους επιστημονικούς όρους που συμπεριλαμβάνονται στο γλωσσάρι αλλά και σχετικά

με το γενικότερο ύφος και στιλ του κειμένου, παρά το γεγονός ότι δουλέψαμε με διακριτούς μεταξύ μας ρόλους, με την πρώτη επιμελήτρια (Ε. Τ.) να έχει τη συνολική εποπτεία της διαδικασίας και τον καθένα μας να έχει την ευθύνη της επιμέλειας διαφορετικών κεφαλαίων (Ε. Τ.: Κεφάλαια 1, 2, 3, 4, 5, 7, 12, 18, Πρόλογος, Παραρτήματα κ'λπ.· Η. Α.: Κεφάλαια 6, 8, 9, 13, 14, 15· Κ. Ζ.: Κεφάλαια 10, 11, 16, 17, 19). Ευχαριστούμε θερμά τις εκδόσεις Gutenberg, τον Κώστα Δαρδανό, τη Διονυσία Κλίτσα και τη Μαρία Σημαντήρη για την εμπιστοσύνη τους. Η ιδέα της μετάφρασης της παρούσας έκδοσης ενδεχομένως να μην είχε προχωρήσει αν αρχικά ο αείμνηστος Αποστόλης Λυκούργος δεν είχε δείξει ενδιαφέρον για την ιδέα της πρώτης επιμελήτριας (Ε. Τ.) να μεταφραστεί η παρούσα έκδοση.

Ελπίζουμε η μετάφραση της συγκεκριμένης έκδοσης να διευκολύνει επαγγελματίες ερευνητές, διδάσκοντες/ουσες, καθώς και φοιτητές/τριες στο να αποκτήσουν πρόσβαση σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό εγχειρίδιο που αποσκοπεί στο να τους συνοδεύσει στη διαδικασία αναζήτησης και απόκτησης επιστημονικής γνώσης για τον «πραγματικό κόσμο».

Ιανουάριος 2023

Ελευθερία Τσέλιου
Ηλίας Αβραμίδης
Κωσταντίνος Ζαφείρης

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Babie, E. (2018). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα* (επιμ. Σ. Χατζηφωτίου & Ι. Κατερέλος). Αθήνα: Κριτική.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας* (μτφ. Π. Σακελλαρίου, επιμ. Α. Αϊδίνης). Αθήνα: Gutenberg.
- Christensen, L. B. (2007). *Η πειραματική μέθοδος στην επιστημονική έρευνα* (επιμ. Μπ. Ντάβου). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (επιμ. Χ. Τσορπατζούδης). Αθήνα: Έλλην.
- Field, A. (2021). *Μια περιπέτεια στη Στατιστική. Το αίνιγμα της πραγματικότητας* (επιμ. Ε. Γάκη, Χ. Παρπούλα, & Η. Σαντουρίδης). Αθήνα: Προπομπός.
- Flick, U. (2017). *Εισαγωγή στην ποιοτική έρευνα* (μτφ. Ν. Ζιώγας, επιμ. Ν. Ναγόπουλος). Αθήνα: Προπομπός.
- Gray, D. (2018). *Η ερευνητική μεθοδολογία στον πραγματικό κόσμο* (επιμ. Π. Δελιάς & Π. Χατζόγλου). Αθήνα: Τζιόλα.
- Gurung, R. A. & Christopher, A. (2020). Teaching the foundations of psychological science: Basic research methods and statistics. In J. Zumbach, D. Bernstein, S. Narciss, & G. Marsico (eds.), *International Handbook of Psychology Learning and Teaching* (pp. 1-15). Springer [https://doi.org/10.1007/978-3-030-26248-8_20-1].
- Hesse-Biber, S. N. (2022). *Μεικτές μέθοδοι έρευνας. Συνδέοντας τη θεωρία με πράξη* (μτφ. Α. Καλίρης, επιμ. Φ. Ίσαρη). Αθήνα: Gutenberg.
- Shaughnessy, J., Zechmeister, E., & Zechmeister, J. (2018). *Ερευνητικές μέθοδοι στην ψυχολογία* (μτφ. Ε. Αυγήτα, επιμ. Ε. Ζιώρη). Αθήνα: Gutenberg.
- Sizemore, O. J. & Lewandowski Jr, G. W. (2009). Learning might not equal liking: Research methods course changes knowledge but not attitudes. *Teaching of Psychology*, 36(2), 90-95 [<https://doi.org/10.1080/00986280902739727>].
- Sizemore, O. J. & Lewandowski Jr, G. W. (2011). Lesson learned: Using clinical examples for teaching research methods. *Psychology Learning & Teaching*, 10(1), 25-31 [<https://doi.org/10.2304/plat.2011.10.1.25>].
- Strohmetz, D. B., Ciarocco, N. J., & Lewandowski Jr, G. W. (2017). TeachPsychScience.org: Sharing to improve the teaching of research methods. In Jhangiani R. S. & Biswas-Diener, R. (eds.), *Open: The philosophy and practices that are revolutionizing education and science* (pp. 237-244). Ubiquity Press.
- Wilig, C. (2015). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία: Εισαγωγή* (μτφ. Ε. Αυγήτα, επιμ. Ε. Τσέλιου). Αθήνα: Gutenberg.

Παρουσιάζοντας το πλαίσιο

ΠΡΙΝ ΞΕΚΙΝΗΣΕΤΕ την έρευνά σας, καλό θα είναι να έχετε μια εικόνα για τις απαιτήσεις ενός τέτοιου εγχειρήματος. Η έρευνα του πραγματικού κόσμου, όπως περιγράφεται και εξηγείται στην αρχή του Κεφαλαίου 1, είναι συχνά ένας «αγώνας εκτός γηπέδου», ένας αγώνας που πραγματοποιείται σε ξένο έδαφος. Όπως το θέτουν οι Shadish, Cook και Campbell (2002):

Σε περιβάλλοντα όπως τα σχολεία, οι επιχειρήσεις, οι κλινικές, τα νοσοκομεία, οι προνοιακές υπηρεσίες και τα σπίτια, οι ερευνητές δεν ελέγχουν πλήρως την κατάσταση, είναι συνήθως φιλοξενούμενοι και όχι «οικοδεσπότες», καλούνται να διαπραγματευτούν και δεν ορίζουν τα πράγματα, και συχνά πρέπει να κάνουν συμβιβασμούς αντί να περιμένουν ότι θα αποκτήσουν όλα όσα θα ήθελαν (2002: xix).

Τυχόν λάθος κινήσεις μπορεί να αποτρέψουν τη μελλοντική συμμετοχή μιας εταιρείας, ενός σχολείου ή άλλου οργανισμού όχι μόνο σε δική σας έρευνα, αλλά και σε έρευνες άλλων ερευνητών – πιθανότατα αποξενώνοντάς τους από την όλη ιδέα της συστηματικής διερεύνησης ως προσέγγισης για την αντιμετώπιση προβλημάτων ή την κατανόηση καταστάσεων. Επαγγελματίες όπως οι νοσηλευτές, οι εκπαιδευτικοί ή οι κοινωνικοί λειτουργοί, όταν συμμετέχουν σε μια έρευνα συνήθως επιθυμούν να διερευνήσουν κάποια πτυχή του πλαισίου στο οποίο εργάζονται ή συμμετέχουν ήδη με κάποιον τρόπο. Στην περίπτωση αυτή, θα κληθούν στη συνέχεια να ζήσουν οι ίδιοι με τυχόν λάθη που θα έχουν κάνει.

Δεν υποστηρίζουμε, βέβαια, πως όλα θα πρέπει να έχουν προγραμματιστεί στην εντέλεια πριν από την έναρξη της έρευνας. Οι δικές σας προτάσεις για τη διεξαγωγή της έρευνας θα εμπλουτιστούν αν τις συζητήσετε με άλλα άτομα, συμπεριλαμβανομένων και των άμεσα εμπλεκόμενων, όσων, δηλαδή, είναι πιθανόν να ενδιαφέρονται για την έρευνα είτε επειδή θα χρειαστεί να καταβάλουν κάποια επιπλέον προσπάθεια ή να επωμιστούν κάποια επιπλέον καθήκοντα, είτε επειδή ενδεχομένως θα επηρεαστούν από τα ευρήματα. Πράγματι, είναι πολλά τα πλεονεκτήματα των συνεργατικών εγχειρημάτων, όπου ο «πελάτης» ή/και όσοι εμπλέκονται στην έρευνα έχουν λόγο σε σημαντικό βαθμό.

Τήρηση προσωπικού ημερολογίου για την έρευνα

Είναι χρήσιμο να καταγράφετε πλήρως και ολοκληρωμένα όλες τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχετε και αφορούν την έρευνα. Ορισμένοι περιορίζουν αυτή την πρακτική στο στάδιο συλλογής των δεδομένων. Σίγουρα, η χρήση ημερολογίου είναι απαραίτητη στη φάση αυτή, καθώς μας βοηθά να έχουμε συγκεντρωμένες όλες τις λεπτομέρειες για ραντεβού και συναντήσεις, για τα δεδομένα που έχουμε συλλέξει, για τον τόπο και τον χρόνο συλλογής τους κ.λπ. Ωστόσο, έχει μεγάλη σημασία να χρησιμοποιούμε ημερολόγιο από την πρώτη ημέρα σχεδιασμού της έρευνας. Υπάρχουν διάφορα είδη ημερολογίων, όμως καλό είναι το ημερολόγιό σας να έχει μεγάλο μέγεθος και τουλάχιστον μία σελίδα για κάθε ημέρα (μπορείτε να προμηθευτείτε ένα τέτοιο ημερολόγιο σε πολύ καλή τιμή και εγκαίρως, από την προηγούμενη χρονιά!). Θα μπορούσατε να τηρείτε ημερολόγιο και στον υπολογιστή σας, αν είστε τακτικοί με τα αρχεία και τις καταχωρίσεις σας.

Κάποια στοιχεία που μπορεί να χρειαστεί να καταχωρίσετε είναι τα εξής:

- Σημειώσεις από ό,τι διαβάζετε: βιβλιογραφικές αναφορές (συνηθίστε να καταγράφετε πλήρεις βιβλιογραφικές αναφορές – ανατρέξτε στο Κεφάλαιο 3, σσ. 97-99), αφού η προσπάθεια που θα καταβάλετε τώρα θα σας γλιτώσει από την ταλαιπωρία αργότερα, όταν θα προσπαθείτε να εντοπίσετε τις βιβλιογραφικές αναφορές που σας λείπουν). Ενδεχομένως να διαπιστώσετε κάποια στιγμή ότι κατανοείτε καλύτερα το Α όταν επεξεργάζεστε το Β: αν δεν το σημειώσετε, ενδεχομένως να ξεχάσετε αυτήν την πληροφορία.
- Οποιοσδήποτε σκέψης σας για την έρευνα, ειδικά αν έχετε αποφασίσει να αλλάξετε τους αρχικούς στόχους σας: υπενθυμίσεις για όσα πρέπει να κάνετε, τους ανθρώπους που πρέπει να βρείτε κ.λπ.
- Ραντεβού που έχετε κλείσει και καταγράψει, μαζί με υπενθυμίσεις για το πού έχετε σημειώσει όσα έχουν προκύψει από κάθε συνάντηση (μια στρατηγική είναι να καταγράφετε τα πάντα στο ημερολόγιο).
- Εκτιμήσεις για το πού βρίσκεστε σε σχέση με κάθε φάση της έρευνας: σύντομες ενδιάμεσες αναφορές προόδου, προβλημάτων και ανησυχιών· προτάσεις για σχετικές λύσεις.

Ο Knight (2002: 2) συνιστά επίσης να περιλαμβάνονται αναστοχαστικές σκέψεις σχετικά με τον τρόπο που εσείς, ως ερευνητές, επηρεάζετε τα ευρήματα της έρευνας, καθώς και τη σημασία που έχει αυτή η επίδραση. Επίσης, προειδοποιήσεις για όσα είναι προτιμότερο να αποφεύγονται, όπως η παροχή βοήθειας ή συμβουλών σε περιπτώσεις όπου ο ρόλος σας είναι αποκλειστικά αυτός του παρατηρητή.

Το ημερολόγιο μπορεί να αποδειχτεί πολύ χρήσιμο όταν φτάσετε στο στάδιο επεξεργασίας των ευρημάτων της έρευνας και συγγραφής των ερευνητικών αναφορών. Ειδικά σε ορισμένα είδη έρευνας, ζητείται από τον ερευνητή να καταθέσει ένα *ημερολόγιο ελέγχου* (μια πλήρη καταγραφή των δραστηριοτήτων του κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας) ή ένα ημερολόγιο αναστοχασμού (μια αναστοχαστική περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας), και εκεί το ημερολόγιο έρευνας είναι απολύτως απαραίτητο.

Στο Κεφάλαιο αυτό:

- Εξηγούμε τι σημαίνει να εστιάζουμε στον πραγματικό κόσμο.
- Υποστηρίζουμε ότι το ερευνητικό σχέδιο είναι πολύ σημαντικό.
- Τονίζουμε ότι σε μεγάλο ποσοστό, η έρευνα του πραγματικού κόσμου ασχολείται με την αξιολόγηση ενός φαινομένου και συχνά προσανατολίζεται στη δράση ή την αλλαγή.
- Διατυπώνουμε τις υποθέσεις μας γύρω από τους δικούς σας στόχους για την αξιοποίηση αυτού του βιβλίου.
- Επιχειρούμε να σας δώσουμε μια γεύση για το τι είναι η έρευνα του πραγματικού κόσμου, και
- Τέλος, υποστηρίζουμε ότι είναι καλό να γνωρίζετε ορισμένα πράγματα για τη μεθοδολογία (τις βασικές αρχές στις οποίες βασίζονται οι μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας) καθώς και για τα πρακτικά ζητήματα που αφορούν τη διεξαγωγή μιας έρευνας.

Τι είναι η έρευνα του πραγματικού κόσμου;

Ο ΟΡΟΣ *έρευνα του πραγματικού κόσμου*, όπως χρησιμοποιείται στο βιβλίο αυτό, αναφέρεται σε *εφαρμοσμένες έρευνες* που είναι συνήθως μικρής κλίμακας και περιορισμένου εύρους. Η έρευνα του πραγματικού κόσμου εξετάζει την προσωπική εμπειρία, την κοινωνική ζωή και τα κοινωνικά συστήματα, καθώς και τις συναφείς πολιτικές και παρεμβάσεις. Επιχειρεί να κατανοήσει τη βιωμένη πραγματικότητα των ανθρώπων στην κοινωνία, καθώς και τις συνέπειές της. Ένα σημαντικό ποσοστό των *ερευνών* αυτού του είδους διεξάγονται στα πανεπιστήμια ή σε ερευνητικά ινστιτούτα, τόσο από το προσωπικό όσο και από τους φοιτητές/τριες, ειδικά σε εφαρμοσμένα πεδία όπως η διοίκηση επιχειρήσεων και το μάρκετινγκ, η εγκληματολογία, η εκπαίδευση, και τομείς που σχετίζονται με την υγεία όπως η νοσηλευτική, η κοινωνική πολιτική, η κοινωνική εργασία και οι κοινωνικο-νομικές σπουδές. Εφαρμοσμένες έρευνες διεξάγονται επίσης σε ακαδημαϊκά πεδία κοινωνικών επιστημών,

όπως η ψυχολογία και η κοινωνιολογία. Πραγματοποιούνται, επίσης, συχνά στην τοπική αυτοδιοίκηση, τις επιχειρήσεις, τις ΜΚΟ (μη κυβερνητικές οργανώσεις) και τους οργανισμούς της κοινότητας, όπου διεξάγονται από ειδικούς και επαγγελματίες, συμπεριλαμβανομένων και των επαγγελματιών-ερευνητών.

Αυτό σημαίνει ότι η έρευνα του πραγματικού κόσμου έχει τη δυνατότητα τόσο να διαμορφώνει τον κόσμο όσο και να μας εξηγεί γιατί ο κόσμος έχει τη συγκεκριμένη μορφή που έχει. Η εστίαση αυτής της έρευνας διαφέρει από την εστίαση των περισσότερων *ακαδημαϊκών ερευνών*, όπου βασικός στόχος είναι η ανάπτυξη και η διεύρυνση ενός ακαδημαϊκού επιστημονικού πεδίου. Τα θέματα που επιλέγονται εκεί είναι αυτά που κατά καιρούς ενδιαφέρουν τους κοινωνικούς επιστήμονες στα πανεπιστήμια και άλλα ανώτερα ιδρύματα. Αυτού του είδους η έρευνα έχει, επίσης, υψηλό κύρος σε αυτούς τους κύκλους. Από την άλλη πλευρά, η έρευνα του πραγματικού κόσμου έχει ανάμικτο χαρακτήρα, με κοινό χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το ενδιαφέρον εντοπίζεται αλλού. Αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχει μια αυστηρή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα την ακαδημαϊκή έρευνα και την εφαρμοσμένη έρευνα που ασχολείται με ζητήματα του πραγματικού κόσμου. Όπως υποστηρίζει ο Alan Baddeley σε ένα άρθρο του για τις εφαρμογές της γνωστικής ψυχολογίας, «[...] η ικανοποίηση που προσφέρουν τα πρακτικά αποτελέσματα σε συνδυασμό με τα θεωρητικά ερεθίσματα καθιστούν το εγχείρημα ανάμιξης της βασικής με την εφαρμοσμένη έρευνα εξαιρετικά αξιόλογο» (Baddeley, 2013: 443). Ωστόσο, δεν πρόκειται για κάτι εύκολο. Σύμφωνα με την Chelimsky (2013), στο πεδίο της αξιολόγησης η *θεωρία* απουσιάζει σε μεγάλο βαθμό από τη σύγχρονη πρακτική, ενώ από την άλλη πλευρά στα θεωρητικά έργα δεν γίνονται κατανοητά τα προβλήματα των επαγγελματιών του πραγματικού κόσμου.

Μεγάλο μέρος της έρευνας του πραγματικού κόσμου εστιάζει σε προβλήματα και ζητήματα που έχουν άμεση σχέση με τη ζωή των ανθρώπων, με στόχο να βρεθούν τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων ή καλύτερης κατανόησης των ζητημάτων. Και αυτού του είδους τα προβλήματα δεν λείπουν. Μια τυχαία επιλογή που κάναμε κατά τον χρόνο της συγγραφής περιλαμβάνει ζητήματα που αφορούν το έγκλημα, τη λιτότητα και την κοινωνική αλλαγή, την κλιματική αλλαγή, την εκπαίδευση, την τρομοκρατία, τον τζόγο, την αντικοινωνική συμπεριφορά, την παχυσαρκία και τις δίαιτες, τη φροντίδα και την κακοποίηση των παιδιών και την προστασία των ηλικιωμένων – μεταξύ των πολλών άλλων προβλημάτων που υπάρχουν. Είναι πεποίθησή μας ότι η έρευνα, με την έννοια της προσεκτικής και συστηματικής διερεύνησης που βασίζεται σε αρχές, είναι ένα από τα καλύτερα εργαλεία που διαθέτουμε για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων.

Το βιβλίο αυτό εστιάζει σε προβλήματα και ζητήματα που έχουν μια «ανθρώπινη» διάσταση, καθώς και στις σχετικές *ερευνητικές μεθόδους* και προσεγγίσεις. Η εστίαση αυτή δεν είναι υπερβολικά περιοριστική, καθώς όλα τα προβλήματα και τα ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω αγγίζουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τους ανθρώπους. Πολλά προβλήματα, ειδικά τα παγκόσμια προβλήματα μεγάλης κλίμακας, όπως είναι η κλιματική και περιβαλλοντική αλλαγή, απαιτούν τη συμβολή ειδικής γνώσης από διάφορες *φυσικές επιστήμες* και τεχνολογίες, ωστόσο οι επιδρά-

σεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπως και οι επιδράσεις στην ανθρώπινη συμπεριφορά, αποτελούν σημαντικό μέρος της διερεύνησης τόσο των ίδιων των προβλημάτων όσο και της λύσης τους. Επομένως, το βιβλίο και τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτό διέπονται από διεπιστημονικότητα.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το βιβλίο αυτό εστιάζει κυρίως σε σχετικά μικρής κλίμακας έρευνες που διεξάγονται από άτομα ή μικρές ομάδες. Και πάλι, το στοιχείο αυτό δεν είναι πολύ περιοριστικό, καθώς ένα σημαντικό ποσοστό των ερευνών του πραγματικού κόσμου αφορά προβλήματα και ζητήματα που είναι πρακτικά, τοπικά και εντοπισμένα σε συγκεκριμένα πλαίσια, και όπου απαιτούνται απαντήσεις σε σύντομο χρονικό διάστημα. Αλλά, ακόμη και τα παγκόσμια προβλήματα έχουν επιπτώσεις σε τοπικό επίπεδο, και άρα υπάρχει δυνατότητα διεξαγωγής τέτοιων ερευνών, σε λογικά πλαίσια και με περιορισμένους πόρους. Για παράδειγμα, οι Serraó-Neumann, Di Giulio, Ferreira και Choy (2013) διεξήγαγαν έρευνες τοπικής κλίμακας σε αστικοποιημένες παράκτιες περιοχές της Βραζιλίας και της Αυστραλίας, εστιάζοντας στη βελτίωση του διαλόγου ανάμεσα στους ερευνητές και τους φορείς λήψης αποφάσεων, με στόχο να βελτιωθούν οι προσαρμογές στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής. Στην έρευνα αυτή διατυπώθηκαν προτάσεις για την αντιμετώπιση του υπό μελέτη ζητήματος και έγιναν συστάσεις για αλλαγές.

Όταν πραγματοποιούμε έρευνες αυτού του είδους, χρειάζεται να είμαστε εφοδιασμένοι με ισχυρές δόσεις ταπεινότητας, γιατί αφορούν εξαιρετικά σύνθετες και συχνά μεταβαλλόμενες καταστάσεις, όπου τα συμπεράσματα είναι αναγκαστικά υπό αίρεση. Αυτές οι καταστάσεις έχουν σχεδόν αναπόφευκτα πολιτικό χαρακτήρα (με κάθε έννοια της πολιτικής), ενώ, ακόμη και αν από μια έρευνα προκύψουν εξαιρετικά λογικές προτάσεις, ενδέχεται για πάρα πολλούς λόγους αυτές να μην υλοποιηθούν. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι ερευνητές στο πεδίο της εκπαίδευσης έχουν έρθει συχνά αντιμέτωποι με επικρίσεις από πολιτικούς και άλλους, σε τέτοιο βαθμό που ο πρόεδρος της Βρετανικής Ένωσης Εκπαιδευτικής Έρευνας έφτασε να ισχυρίζεται ότι, εξαιτίας διαφόρων θεωρούμενων ελλείψεων, «η έρευνα στην εκπαίδευση ενδεχομένως να μη λείπει (ή ακόμη και να εγκαταλειφθεί ευχαρίστως) από ορισμένους επαγγελματίες και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής» (Mortimore, 2000), παρόλο που πρόσθεσε ότι «η εργασία αυτή είναι σημαντική υπό την προϋπόθεση ότι θα γίνει ανεξάρτητη συζήτηση και αμερόληπτες αξιολογήσεις των πολιτικών και των πρακτικών» (2000: 5).

Η έννοια του πραγματικού κόσμου βασίζεται στην ιδέα ότι πρέπει να βγούμε από τον γυάλινο πύργο μας και να προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή των ανθρώπων. Μπορεί επίσης να ιδωθεί ως μια μετατόπιση από το ερευνητικό εργαστήριο σε χώρους όπως είναι τα σχολεία, τα νοσοκομεία, οι επιχειρήσεις, τα εμπορικά κέντρα, οι δρόμοι ή οποιοδήποτε άλλο περιβάλλον όπου οι άνθρωποι εργάζονται, παίζουν ή ζουν τη ζωή τους. Υπάρχουν πάρα πολλά στοιχεία που δείχνουν ότι τα ευρήματα *εργαστηριακών ερευνών* δεν επαναλαμβάνονται απαραίτητως σε άλλα περιβάλλοντα. Οι Levitt και List (2006) συζητούν τις διαφορές ανάμεσα στα *δεδομένα* από εργαστηριακά πειράματα και τα δεδομένα που παράγονται σε φυσικά πλαίσια, επισημαίνοντας ότι κάθε προσέγγιση

έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της και ότι ο συνδυασμός των δύο προσεγγίσεων είναι πιθανό να προσφέρει βαθύτερη γνώση σε σύγκριση με την καθεμία ξεχωριστά. Με την ίδια έννοια, είναι επίσης επικίνδυνο να γενικεύει κανείς τα αποτελέσματα ερευνών με συμμετέχοντες φοιτητές σε άλλες ομάδες ατόμων. Οι Mintz, Redd και Vedlitz (2006) διεξήγαγαν ένα *πείραμα* με μια ομάδα στρατιωτικών και το επανέλαβαν σε μια ομάδα φοιτητών ενός δημόσιου πανεπιστημίου των Ηνωμένων Πολιτειών. Σε ένα σενάριο που αφορούσε ένα πρόβλημα λήψης απόφασης στον χώρο της αντιτρομοκρατικής δράσης, οι δύο ομάδες έδωσαν πολύ διαφορετικά αποτελέσματα. Ωστόσο, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας του πραγματικού κόσμου λαμβάνει χώρα στο «πεδίο» (όπως συχνά ονομάζουν οι κοινωνικοί επιστήμονες τα μη εργαστηριακά περιβάλλοντα) και με ομάδες που δεν είναι φοιτητές, ορισμένοι ερευνητές που ακολουθούν τη λογική του πραγματικού κόσμου και ασχολούνται με τρέχοντα πρακτικά προβλήματα έχουν επιλέξει να δουλέψουν στο εργαστήριο ή/και με συμμετέχοντες φοιτητές.

Στόχος αυτού του βιβλίου είναι να προσφέρει βοήθεια, ιδέες και αυτοπεποίθηση σε όλους όσους, για καλούς και έντιμους λόγους, επιθυμούν να διεξαγάγουν έρευνες που αφορούν ανθρώπους και που έχουν αυτού του είδους την εστίαση στον πραγματικό κόσμο· να προσελκύσει την προσοχή σε ορισμένα από τα ζητήματα και τις περιπλοκότητες που ένα τέτοιο εγχείρημα συνεπάγεται· και να εμφυσήσει έναν ενθουσιασμό βασισμένο στη γνώση, γύρω από ένα σημαντικό πεδίο που παρουσιάζει ιδιαίτερες προκλήσεις.

Η σπουδαιότητα του ερευνητικού σχεδίου

Εάν δεν δώσετε τη δέουσα προσοχή στο *ερευνητικό σχέδιο*, το πιθανότερο είναι ότι θα καταλήξετε σε αδιέξοδο. Η Catherine Hakim παρομοιάζει όσους σχεδιάζουν ένα ερευνητικό έργο με τους αρχιτέκτονες οι οποίοι είναι «υπεύθυνοι για την επίβλεψη όλων των εργασιών που είναι αναγκαίες για να υλοποιηθεί το σχέδιο, συμπεριλαμβανομένων των εργασιών που εκτελούν οι επιμελητές, οι οικοδόμοι και άλλοι ειδικοί που προσλαμβάνονται προκειμένου να μετατρέψουν ένα αρχικό μοντέλο σε πραγματικότητα» (Hakim, 2000: 1). Στις μικρής κλίμακας έρευνες του πραγματικού κόσμου, συχνά οι ερευνητές συνδυάζουν τον ρόλο του σχεδιαστή με αυτόν του υπεύθυνου υλοποίησης του έργου. Το γεγονός αυτό δεν αποκλείει την αναζήτηση επαγγελματικής βοήθειας σε τομείς όπως η ανάπτυξη των ερωτηματολογίων ή άλλων εργαλείων συλλογής δεδομένων, ή στατιστικών επιστημόνων ή άλλων ειδικών για την ανάλυση των δεδομένων.

Η κοινωνική έρευνα, δηλαδή η έρευνα που εστιάζει στους ανθρώπους σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, διεξάγεται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους: οι σημαντικότεροι από αυτούς όσον αφορά τη διεξαγωγή ερευνών για τον πραγματικό κόσμο καλύπτονται σε επόμενα Κεφάλαια. Παραδοσιακά, εμπίπτουν σε δύο γενικές κατηγορίες, οι οποίες συνήθως αναφέρονται ως *έρευνα ποσοτικής μεθοδολογίας* και *έρευνα*